

УДК 598.2+591.53

Роль птиц в распространении семян плодово-ягодных деревьев и кустарников в условиях Северо-Западного Приазовья

В. А. Кошелев, Т. И. Матрухан, А. С. Яковлева

Мелитопольский государственный педагогический университет
имени Богдана Хмельницкого, Мелитополь, Украина, irbis176@mail.ru

Role of birds in dispersal of seeds of fruit trees and berry bushes in the conditions of North West Coast of the Sea of Azov

V. A. Koshelev, T. I. Matrukhan, A. S. Yakovleva

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Melitopol, Ukraine

Классическим примером коадаптаций со времен Ч. Дарвина является зоохория, когда у животных и растений вырабатываются взаимные адаптации, и они получают определенную выгоду от сложных трофических и форических связей в рамках существующих консорциев. Для птиц в сравнении с млекопитающими более свойственна эндозоохория, как активный перенос семян плодово-ягодных растений в кишечном тракте. Эпизоохория, или пассивный перенос плодов и семян на теле животного, встречается у птиц как исключение, поскольку оперение у них плотное, гладкое и даже липкие семена на нем практически не удерживаются.

Специальных исследований по зоохории птиц мало, они посвящены в основном кедровке (*Nycifraga caryocatactes* Linnaeus, 1978) и ее связям с кедром сибирским (*Pinus sibirica* Pallas, 1780) (Реймерс, 1954–1970; Воробьев, 1966–1982); только для горных лесов ЮБК имеются данные о распространении семян иных древесных пород (Бескаравайный, 1992–1996). В условиях северо-западного Приазовья, где проводились масштабные работы по искусственному лесонасаждению, на роль птиц в распространении семян не обращалось внимание. Чтобы оценить предварительно роль птиц в этом процессе, нами в 2010–2015 гг. на юге Запорожской области (Мелитопольский и Акимовский районы) заложено несколько пробных площадок в различных биотопах, на которых были подсчитаны кустарники и деревья, выросшие из семян, занесенных птицами; участие ветра или человека было исключено. Выявлен перечень таких растений (список включает 45 видов) и птиц, способных к эндозоохории (50 видов).

Площадка 1 заложена в Алтагирском искусственном лесу, в квартале старовозрастной крымской сосны (*Pinus sp.*), площадь – 1 га. На площадке обнаружены орнитогенного происхождения молодые деревца каркаса (*Celtis occidentalis* Linnaeus, 1758) – 80 экз., дуба обыкновенного (*Quercus robur* Linnaeus, 1758) – 6 экз., можжевельника виргинского (*Juniperus virginiana* Linnaeus, 1758) – 12, боярышника (*Crataegus sp.*) – 11, шиповника (*Rosa sp.*) – 16, шелковицы (*Morus sp.*) – 6, смородины золотистой (*Ribes aureum* Pursh.) – 6 экз.

Площадка 2 расположена в Алтагирском лесу в посадке старой робинии псевдоакации (*Robinia pseudoacacia* Linnaeus, 1758), площадь – 1 га. На ней выявлены орнитогенные деревья и кустарники: каркаса – 30 экз., можжевельника виргинского – 3, шелковицы – 2, облепихи (*Hippophae rhamnoides* Linnaeus, 1758) – 1, барбариса обыкновенного (*Berberis vulgaris* Linnaeus, 1758) – 1, боярышника – 4, бузины черной (*Sambucus nigra* Linnaeus, 1758) – 3, жимолости желтой (*Lonicera flava* Linnaeus, 1758) – 6, шиповника – 6 экз.

Площадка 3 заложена в пойме р. Молочна, в районе городского лесопарка, площадь – 4 га, растительность травянистая. На площадке обнаружены орнитогенные деревья и кустарники: лох серебристый (*Elaeagnus argentea* Pursh.) – 80 экз., поодиночке и группами из 4–10 кустов, шиповник – 16, терн (*Prunus domestica subsp. insititia* (L.) Bonnier & Layens, 1894) – 26, груша дикая (*Pyrus communis* Linnaeus, 1758) – 8 экз.

Площадка 4 заложена в пойме р. Арабка, в окр. с. Аленовка, площадь – 2 га, по берегам речки. Из орнитогенных деревьев обнаружены лох серебристый – 220 экз., груша дикая – 8, терн – 2, шиповник – 14 экз.

Пло
лены орнит
17, свидина
17, робиния
шиповник -
Пло
генных дер
Пло
(*Quercus m*
орнитогенн
каркас – 18
Пло
растительн
Пло
площадь –
орнитогенн
opulus Lin
Linnaeus, 17
золотистая
Мас
и кустарни
орнитогенн
проростков
сезона. Осн
дроздовые
также инт
1758). Дал
кедровка, с
серая ворон
орехи, так
контрольн
урожайност
птиц, интен
Необ
в различны

УДК 598.24

Ук

Орнит
ного різном
навантажени

Площадка 5 заложена в старому кар'єрі у с. Родионовка, площа – 6 га. На ній виявлені орнітогенні дерева: лох сріблястий – 86 екз., каркас – 38, вишня дику (Cerasus sp.) – 17, свидина кроваво-червона (Cornus sanguinea Linnaeus, 1758) – 18, терн – 60, бузина чорна – 17, робінія псевдоакація – 25, гледичія тріхигла (Gleditsia triacantha Linnaeus, 1758) – 9, шиповник – 40 екз.

Площадка 6 заложена в старому кар'єрі в окр. с. Терпенье, площа – 1 га. Из орнітогенних дерев виявлені лох сріблястий – 7, робінія псевдоакація – 4, шиповник – 8 екз.

Площадка 7 заложена в Старобердянському штучному лісі, в кварталі старих дубів (Quercus robur Linnaeus, 1758), площа – 1 га. На ній виявлено дерев і кустарників орнітогенного походження: дику груша – 6 екз., яблуня культурна (Malus sp.) – 2, каркас – 19, можжевелник віргінський – 30, бояришник – 7, шиповник – 26 екз.

Площадка 8 заложена в поймі р. Молочна, в окр. с. Каменське на лузі з степної рослинністю, площа – 1 га. Из орнітогенних дерев виявлені лох сріблястий – 30 екз.

Площадка 9 заложена в г. Мелітополь на присадибній ділянці в особному секторі, площа – 0,6 га. Щороку при обробці саду видаляються проростки небажаних орнітогенних дерев і кустарників: бузина чорна – 8-14, калина звичайна (Viburnum opulus Linnaeus, 1758) – 4-18, виноград дикий (Vitis sp.) – 1-25, орех грецький (Juglans regia Linnaeus, 1758) – 4-10, шелковица чорна (Morus nigra Linnaeus, 1758) – 2-6, смородина золотиста – 6-12 екз., ежевика (Rubus trivialis Linnaeus, 1758) – 5-16 екз.

Масштаби «посівної» діяльності птахів тільки для видів плодових-ягідних дерев і кустарників, розселяюмих ендогенним шляхом, вражають. Аналіз вікового складу орнітогенних порід рослин показав, що до середнього віку виживає менше 10% проростків з насіння, потрапивши в сприятливі ґрунтові умови і погодні умови сезону. Основними переносниками насіння плодових-ягідних дерев і кустарників є дроздові (Turdidae) – 15 видів, славкові (Sylviidae) – 11, вранові (Corvidae) – 5 видів, а також иволга (Oriolus oriolus Linnaeus, 1758), свиристець (Bombycilla garrulous Linnaeus, 1758). Дальність розносу насіння птахами досягає кількох кілометрів. Серед вранових кедрівка, сойка (Garrulus glandarius Linnaeus, 1758), грач (Corvus frugilegus Linnaeus, 1758) і сіра ворона (C. cornix Linnaeus, 1758) часто переносять плоди і насіння, включаючи жердини і орехи, також в клітві і під язичком мішечки. Видовий склад розселяюмих рослин на контрольних ділянках залежить від близькості посадок плодоносних рослин, їх урожайності в конкретний сезон, характеру післягнездових кочовок і осінніх міграцій птахів, інтенсивності кочовок і інвазій.

Необхідно проведення експериментів по виявленню «посівної» діяльності птахів в різних погодних умовах сезону, особливо в останні посушливі роки.

УДК 598.2(477.5)

Орнітофауна посівів кукурудзи Полісся та Лісостепу Лівобережної України

Т. М. Кузьменко

Українське товариство охорони птахів, Київ, Україна, sovionysh@yandex.ua

Ornithofauna of the areas under maize of forest and forest-steppe zones of Left-Bank Ukraine

T. Kuzmenko

Ukrainian Society for the Protection of Birds, Kyiv, Ukraine

Орнітофауна агроландшафтів у цілому характеризується низьким рівнем орнітологічного різноманіття. Це зумовлено одноманітністю умов і високим ступенем антропогенного навантаження. Оранка, поява сходів і їх швидкий ріст, низка агротехнічних заходів,